

Призначення почеркознавчих експертиз в адміністративному судочинстві: окремі проблеми та шляхи їх розв'язання

Оксана Личко

завідувач сектору почеркознавчих досліджень, відділ криміналістичних видів досліджень,
Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5704-603X>, e-mail: ksusha131190@gmail.com

Анастасія Гуйван

студентка, Центральнотериторіальний державний університет імені Володимира Винниченка
Міністерства освіти і науки України, м. Кропивницький, Україна, e-mail: kp.ndekc@gmail.com

Розглянуто особливості призначення та проведення судово-почеркознавчої експертизи в адміністративному процесі. Проаналізовано об'єкти, завдання та вимоги до порівняльних зразків, а також типові проблеми, що впливають на повноту й строки експертного дослідження.

Ключові слова: почеркознавча експертиза; адміністративне судочинство; висновок експерта; джерело доказів.

Appointment of Handwriting Expertise in Administrative Proceedings: Individual Problems and Ways to Solve Them

Oksana Lychko, Anastasiia Huivan

The study examines the specific features of the appointment and conduct of forensic handwriting examination in administrative proceedings. The objects, tasks, and requirements for comparative samples are analyzed, as well as typical problems affecting the completeness and timeframes of expert examination.

Keywords: forensic handwriting examination; administrative justice; expert opinion; source of evidence.

Почеркознавча експертиза посідає провідне місце під час розслідування злочинів в економічній сфері, шахрайських діях стосовно купівлі та переоформленні об'єктів, незаконних грошових операціях тощо. Це доволі складний вид дослідження, адже кожен злочинець намагається якнайкраще замаскувати підробку, ретельно зімітувати підпис, щоб це не було помітно неозброєним оком. Судова система визначає висновок почеркознавчої експертизи потужними інструментом у встановленні істини по справі. Застосування висновків експерта у суді зумовлює ступінь забезпечення законності рішень, захисту від можливих помилкових рішень. Саме тому в українському правосудді все частіше застосовують спеціальні знання. Кодекс адміністративного судочинства України (далі — КАС України) передбачає два випадки долучення висновку експерта до матеріалів справи: на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи (ст. 101 КАС України).

Судово-почеркознавча експертиза в адміністративному процесі — це дослідження, яке проводиться експертом на базі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства у відповідності з процесуальним законодавством з метою встановлення фактів (фактичних обставин), які мають доказове значення. Вона призначається судом (за клопотанням або з власної ініціативи) або проводиться за замовленням учасників справи (статті 102, 103 КАС України).

Об'єктами судово-почеркознавчої експертизи можуть бути: текст, підпис та короткий запис. У той же час завдання судово-почеркознавчої експертизи поділяються на ідентифікаційні та діагностичні.

Ідентифікаційні — визначення конкретного виконавця рукопису або виконання декількох рукописів однією чи різними особами.

Діагностичні — визначення умов виконання рукопису або стану виконавця, а саме: визначення факту незвичності письма; вста-

новлення характеру незвичності виконання рукопису (тимчасовий, постійний); встановлення видів «збиваючих» чинників: природних (не пов'язаних з навмисною зміною почерку), штучних (пов'язаних з навмисною зміною почерку).

Досліджуваний (спірний) об'єкт — це документ з рукописом (текстом та (або) підписом), що викликає сумніви щодо виконання рукопису конкретною особою, потребує встановлення умов виконання рукопису.

Зразки почерку (підпису) — рукопис (текст та (або) підпис) конкретно особи, який надається експерту особою або органом, що призначили експертизу, як порівняльний матеріал.

Зразки почерку (підпису) бувають:

- *вільні* — тексти (підписи), виконані особою самостійно, власноручно, до виникнення кримінального провадження і не у зв'язку з провадженням, в якому проводиться експертиза, коли виконавець не припускав, що вони можуть бути використані як порівняльний матеріал при проведенні експертизи (наприклад, автобіографії, анкети, скарги, матеріали відділу кадрів, різні архівні матеріали, нотаріальні документи, договори, квитанції про оплату комунальних послуг, тощо);
- *умовно вільні* — тексти (підписи), виконані особою після відкриття кримінального провадження, переважно пов'язані з провадженням, але не спеціально для експертизи (наприклад, пояснення, протоколи допиту, заяви про вчинення кримінальних правопорушень тощо).
- *експериментальні* — тексти (підписи), що виконуються особою під диктування (для текстів) чи самостійно у присутності особи, яка здійснює відібрання порівняльних зразків спеціально для експертизи, які можуть бути звичайними: для відбору яких не створюються спеціальні умови та спеціальні: для відбору яких штучно створюються умови, максимально наближені до умов виконання рукопису, що підлягає дослідженню.

Вимоги до зразків

Достовірність — безспірність (безсумнівність) належності особі, зразки почерку якої надаються на дослідження. За достовірність зразків відповідає ініціатор експертизи. Вона перевіряється: пред'явленням їх особі до впізнання, показами свідків (знайомих, родичем, службових осіб), які були присутніми при виконанні підпису.

Достатність для проведення порівняльного дослідження — обсяг зразків, який забезпечує можливість повного та всебічного зіставлення усіх ознак, які знаходяться у рукописі (тексті, підписі), що досліджується.

Відповідність об'єктам дослідження — зіставлення зразків за: писемністю і мовою документу; часом виконання; матеріалами письма, способом та умовами виконання рукопису; зразки повинні бути однаковими за змістом та призначенням.

Мінімальний обсяг порівняльного матеріалу

Вільні та експериментальні зразки почерку (буквеного тексту) надаються, бажано, не менше ніж на 15 аркушах та документах; цифрового тексту, надаються у вигляді записів однозначних і багатозначних чисел із супутніми їм буквеними записами, бажано, не менше ніж на 15 аркушах та документах. Вільні зразки підпису, за можливістю, слід надавати не менше ніж на 15 документах, експериментальні — не менше 7—10 аркушів, на кожному з яких повинно бути розміщено від 20—30 підписів.

У процесі оформлення постанови про призначення експертизи ініціатором обов'язково зазначається що саме надається експерту, назва документа (об'єкта дослідження), вільні/умовно-вільні зразки підпису/почерку особи (вказати П. І. Б.), виконані у наступних документах (вказати назви документів та графі, де розміщені зразки), експериментальні зразки підпису/почерку особи (П. І. Б.), виконані на (кількість аркушів). Експериментальні зразки почерку / підписів мають бути оформлені належним чином: документом про їх відібрання, кожен аркуш повинен бути підписаний особою, яка надає дані зразки та процесуальною особою, яка їх відібрала.

У разі неможливості надання експериментальних зразків підпису/почерку, ініціатор обов'язково вказує про це в ухвалі суду. Таких причин може бути декілька: особа померла, зникла безвісти, відмовилась надавати зразки згідно зі ст. 63 Конституції України, встановити місцезнаходження особи неможливо, особа, від імені якої значиться підпис вигадана і т. ін.

Досліджуваними документами та порівняльними зразками можуть бути тільки оригінали — об'єкти, в яких рукопис / підпис виконаний в результаті безпосередньої взаємодії матеріального носія інформації (наприклад, паперу) та знаряддя письма.

Основними проблемами, які трапляються у практичній діяльності експерта при призначенні та проведенні почеркознавчих експертиз є такі:

1. *Недостатній обсяг порівняльного матеріалу:* зазвичай, ініціаторам важко знайти саме вільні зразки почерку/підписів. Ця проблема виникає найчастіше коли особа не співпрацює із судом і відмовляється надавати добровільно власні зразки. Примусово відібрати ті чи інші зразки ніхто не має права. Але ж ініціатор, як процесуальна особа, може вилучати документи із зразками особи із певних установ, організацій, за ухвалою суду. Дана процесуальна дія часто викликає незадоволення, оскільки потребує певного часу та додаткових процесуальних дій. Але ми повинні розуміти, що надаючи свої експериментальні чи умовно-вільні зразки підпису чи почерку особа може навмисно їх змінювати, оскільки розуміє, що вони будуть використані в якості зразків її власного підпису. Також, почерк особи проходить певні зміни з часом, тому максимальна наближеність зразків за часом виконання до досліджуваного документа часто є надважливою.
2. *Недостовірність зразків* — ще одна причина проблем із проведенням почеркознавчих експертиз. Частенько трапляється така ситуація, що ініціатор

збирає вільні зразки із різних установ, організацій або у різних осіб, не перевіряючи їх достовірність, а особливо не представляючи їх особі для впізнання. Таким чином виникає ситуація, коли в документах від імені однієї особи, могли розписуватись інші. Експерт це помічає і починає ділити зразки на групи і писати ініціатору клопотання.

3. *Відсутність оригіналу досліджуваного документа.* Потрібно розуміти, що результат будь-якої експертизи, почеркознавчої чи технічної експертизи документів напряду залежить від повного та всебічного дослідження об'єкта. А провести такі дослідження маючи технічне зображення документа, та й ще, як частіше всього буває, поганої якості, неможливо.
4. *Некоректна постановка питань перед експертом.* Відповідно до ч. 4 та ч. 5 ст. 102 КАС України «Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом» учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їх думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну». Тобто постановка питань та їх коректність в даному випадку повністю покладається на суд.

Перераховані вище проблеми впливають на термін виконання експертизи. Хоча КАС України не передбачає термінів виконання судових експертиз, в такому випадку почеркознавці уживають терміни, зазначені в чинних нормативно-правових актах. Недотримання вимог щодо зразків, правил їх відбирання, недостатня кількість або не встановлення достовірності таких зразків — це першочергові аспекти, що не дають можливості експерту-почеркознавцю якісно та в розумні строки провести дослідження. Звичайно, зустрічі, методичні рекомендації та співпраця із судами може покращити дану ситуацію. Якщо ініціатор буде краще розуміти основні вимоги, правила та рекомендації

щодо призначення почеркознавчих експертиз — це буде позитивно впливати на якісне та швидке проведення експертиз, а також так само на отримання потрібного результату.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.01.2026).
2. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. / Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. ; за заг. ред. І. П. Красюка. Київ, 2007. 256 с.
3. Рувін О. Г., Бараненко Д. В. Діяльність експерта як особи, що сприяє адміністративному судочинству. *Криміналістика і судова експертиза*. 2024.
4. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / Меленевська З. С., Ковальов К. М., Шпакович Н.Г. Київ, 2008.